

ВЕСІЛЬНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ УКРАЇНЦІВ СЛОБОЖАНЩИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано процеси трансформації у традиційній культурі; досліджено стійкі форми та новації весільних звичаїв; показано процес зближення обрядових форм у місті й селі та локальні особливості в обряді одруження на Слобожанщині.

Ключові слова: Слобожанщина, українці, звичаї, обряди, весілля, розваги, коровай.

Transformation processes in traditional culture are analyzed in the article. Permanent forms and novations of wedding customs are investigated. The process of ritual forms rapprochement in the city and village and the local peculiarities in Slobozhanshchyna wedding ceremony are shown.

Keywords: Slobozhanshchyna, Ukrainians, customs, rituals, wedding, games, bridecake.

До важливих віх сімейного життя належить одруження молоді. Це період розквіту людського життя, енергії, кохання і відповідальності за майбутнє родини, спадкоємців. Саме важливістю події можна пояснити таку розвиненість у часі, ритуалах та церемоніях весільного дійства. Значну роль у ньому відіграють батьки, інші родичі, різні весільні чини тощо. У весіллі відбито народний етикет, сімейні традиції, обряд пов'язаний з народною мораллю, уявленнями та віруваннями.

Українське традиційне весілля характеризується сталою структурою і загальноукраїнськими рисами на всій етнічній території. Проте особливості господарсько-культурного типу з переважанням основного (землеробства і скотарства) й допоміжних занять населення також посприяли творенню певних локальних проявів окремих елементів сімейного обряду. Скажімо, у місцевостях, де переважало скотарство через нестачу орної землі, у весільних обрядах використовували більше символічних атрибутів, що походили від основного заняття (наприклад гуня, ярмо, сир). У районах з превалюванням землеробства – більше атрибутики з рослинною символікою, ширша різноманітність обрядового хліба, весільних страв тощо. Ще цікавіше локальні риси проявлялися на пограниччі двох чи кількох етнічних спільнот. Народна інтуїція вибірково засвоювала чужорідні елементи і так само вибірково консервувала основні етнічні особливості, що ні при яких змінах не зазнавали руйнації чи забуття. До таких

специфічних сталих компонентів українського весільного обряду можна віднести коровай, рушники, обсіпання зерном тощо. Основними факторами культурних взаємовпливів на українсько-російському пограниччі були такі: історія заселення (народна українська й урядова російська), соціальні відносини на території Слобожанщини, поширення торгівлі, побут солдатів і солдаток, які не вписувалися в традиційне життя українців. Російський уряд, незважаючи на значне переважання українців на цій території ще із XVII ст., прагнув насильно їх асимілювати. Це вдалося лише частково, оскільки викликало сильний протест у волелюбних козацьких нащадків. Маємо свідчення з архівних матеріалів, що в 60–70-х роках XVII ст. між «боярськими дітьми» та козаками м. Лебедина Сумського полку спалахнула боротьба за село Пристайлове, росіяни під час протистоянь біля Лебедина виривали або обрізали чуби українців. У такий спосіб, як зазначають дослідники, загарбники нищили ознаки зовнішньої відмінності українських поселенців від росіян [22, с. 19–20]. Власне, такі міжетнічні конфлікти двох етносів сприяли консервації українських компонентів культури. Це була своєрідна форма протесту проти насильницької асиміляції. Судові розгляди, подані в ґрунтовній праці В. Маслійчука [22], свідчать про те, що українці протестували проти такого явища, як збільшення випадків безчинств російських солдатів стосовно українських дівчат і жінок, народження позашлюбних дітей, поширення «матірщини», що було чужим

для українського села й траплялося рідко. Тому не можна не побачити, особливо у містах, впливу політики зросійщення українського населення, але й етнографічні матеріали засвідчують досить значну стійкість у збереженні духовної культури українців на всій території Слобожанщини. У цьому разі конфліктність сторін впливала одночасно як на нищення традиційного укладу українських селян, так і на збереження певною мірою етнічних особливостей у культурі населення цього пограничного краю. У результаті такого спілкування із солдатами, російськими постояльцями формувалася на території прикордоння певна демократичність у відносинах між статями, почастишали випадки втечі дружин від чоловіків і навпаки.

До зон пограниччя належить і Слобожанщина, культура якої, зберігаючи у структурі весілля українські традиції, увібрала й деякі компоненти не лише традицій сусідів-росіян, але й пізніших поселенців з Правобережної України. Народна культура Слобожанщини, зокрема весільний обряд, зацікавила дослідників досить давно. Власне окремою тематичною працею, від якої навіть історіографи розпочинали розгляд історії етнології в ХІХ ст., вважалося дослідження Г. Калиновського «Описание свадебных украинских простонародных обрядов» (Санкт-Петербург, 1777 р.). У ньому автор звернув увагу і на специфіку культури пограниччя.

Знаний дослідник весільної обрядовості та старожитностей Слобожанщини професор М. Сумцов ще в 1918 році слушно зауважив: «Весілля на Слобожанщині здавна звернуло на себе увагу етнографів, драматургів, художників і вчених. В літературі є безліч описів весілля, особливо пісень. Слобожанщина сама по собі має стільки описів весілля, як не одної іншої галузі її побуту. [На Слобожанщині записані не тільки пісні, а й звичаї та прислів'я, пов'язані з весіллям. Шлюб залежить від суда Божого. – В. Б.] “Суженого конем не об'їдеш”, але й люди повинні тут доглядати. Женитися треба рано. “Хто рано жениться, ніколи не кається”, але женитися треба з обережністю. “Женитьба – не напасть, та якби оженившись не пропасть”. “Є каяття, та нема вороття”. Дівкам не слід засиджуватися. “З Богом, Параско, коли люди трапились”. “Хоч за старця, аби не остаться”. Позаяк вінча-

ються здебільшого восени біля Покрови, то дівчина просить в пісні Пресв. Богородицю покрити її хоч ганчіркою, аби не застатись дівкою. Батько дає синові пораду вибирати молоду обережно:

Не уважай, пане брате,
 Чи головонька гладка,
 Оно пойди, питай люди,
 Чи у неї метена хатка.
 Не уважай, пане брате,
 Чи гладко в таночку ходить,
 Оно пойди, питай люди,
 Чи сорочку зробить» [24, с. 92].

Він окреслив життєвий кодекс народних поглядів на шлюб. Учений ґрунтовно досліджував весільний обряд на Слобожанщині й написав низку теоретичних праць з проблеми походження тих чи тих атрибутів та символів, які часом мають дискусійний характер.

Чимало уваги сімейним обрядам та звичаям слобожан присвятив відомий письменник, класик української літератури Г. Квітка-Основ'яненко. За його творами можна вивчати етнографію населення Слобожанщини. Він добре знав етнографічні подробиці всього весільного ритуалу і неодноразово зауважував у своїх художніх творах, що успіх одруження має лише тоді, коли «усе було по закону», тобто було дотримано всіх народних звичаїв та обрядів. Як приклад він подав сирітське весілля: «І було усе по закону. Марфуша розрядилася по-дівоцькому і з розпущеною косою, звісно – як сирота, ходила по селу, збирала дружечок на завтра. І які гарні пісні приспівували! А затим жінки, зібравшись у її хаті, ліпили коровай і діжу носили по хаті важно, з пісеньками, як закон велить. А далі був і дівич-вечір, і танцювали до півночі. Уранці молодих звінчали, і обідали кожен у себе з своїми. Пообідавши, Кость і шестеро боярини посідали на коні, а та жінка, що замість матері, виїхала верхи на кочерзі, у вивернутому кожусі і у шапці поверх свого очіпка. Так вона і об'їхала тричі, обсипаючи вівсом, горіхами і денешками, та й узяла коня, що сидів молодий, за уздечку, та й вивела з двора. От і рушив поїзд!.. Як тут старший боярин – панський таки псюрник, та що за завзятий! – пук! З пістоля... і побігли собі, а за ними поїхали усі чиновні: дружко, піддружий, двоє старостів, дві свашки і дівчинка сві-

тилкою з мечем у руках, завітчанним калиною, васильками і усякими квіточками, і три свічечки, укупі зліплені, палали» [20, с. 450–451]. Далі письменник-етнограф з точністю і по порядку описує всі обрядові дійства: як зустрічали молодого, не впускали спочатку, як брат продавав сестру, як наречена схилившись на калач плакала, бо так велів звичай, як вели переспіви між собою дружки і світільки. І потім автор підкреслює: «Усе-усе, таки не впустили нічого, усе сповнили по закону, і молоду ввозили у двір до молодого через вогонь. Нехай наші і сміються! Не від нас воно сталося, а ще діди і прадіди, та таки споконвіку люди так і женилися, і женяться. Сміятися нічого – закон» [20, с. 452]. Маємо тут філософське осмислення самого звичаю, який слугував законом, і його важливо було дотримуватися з усіма деталями. Цей неписаний закон був значущим спротивом асиміляції українців на пограниччі. Важливо, що письменник показує опір асиміляції, бо навіть військовий українець, ставши офіцером, зажадав справляти весілля за українським обрядом, дотриматися закону. Певною мірою такі уявлення зберігалися і протягом ХХ ст., але більшовицький експеримент над руйнацією людського духу, моралі призвів до помітних змін у поглядах на дотримання традицій народу. Зрозуміло, що до таких змін спричинилася прискорена урбанізація в регіоні, розвиток міст, міграція молоді з села до міста, колонізація краю російськими поселенцями, які хоч і були в значній меншості, але забирали кращі позиції, землі. Невипадково на початку ХХ ст. професор М. Сумцов писав: «Взагалі від українського народу щодо його добробуту, життя, промисловости за два з лишком віки тільки й знали, що одбирали та одбирали; московські патріярхи, і так званий святійший (!) синод одібрали у нього Церкву, владик, попів, друкарні, школи; царський уряд одібрав землю, козацькі полки і бажав відняти навіть мову та Святе Письмо; залізниці, фабрики й заводи знищили його чумацтво, коцарство, ліси, сінокоси, ниви. Архирей привлащили собі святі ікони, свічки, проскури» [24, с. 74].

Хрестоматійними з традиційної культури населення Слобожанщини є праці відомого дослідника В. Іванова, який розглядав, зокрема, і весілля у праці «Жизнь

и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края» [18].

Звісно, не можна поминути увагою ґрунтовну узагальнюючу працю про українську весільну обрядовість видатного вченого Хв. Вовка, яка була опублікована спочатку у Франції, потім у Празі і нарешті в Києві [12].

Значно активізувалася робота з вивчення сімейних звичаїв з утворенням Музею Слобідської України та етнографічно-етнологічної секції кафедри історії української культури під керівництвом академіка Д. Багалія. Особливо плідно в цій галузі працювала Р. Данківська, яка проводила порівняльні дослідження української та російської обрядовості.

Проте найбільшим плідним у зборі матеріалів був період утворення різноманітних етнографічних товариств у 1920-х роках, а головне – Етнографічної комісії ВУАН (1921–1933). За програмою, яку розробили вчені, весільні звичаї та обряди записували студенти технікумів і педінститутів, окремі кореспонденти, працівники музеїв, інші представники інтелігенції. В Архівних наукових фондах рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського зберігаються численні записи весіль з різних областей України, зокрема з Харківщини, Сумщини, Луганщини, північної частини Полтавщини. Більшість цих матеріалів залишається поки не опублікованими. Відтворити народні традиції відзначення весілля на початку ХХ ст. неважко.

Постали значні перепони для дослідження сімейної обрядовості й традиційної культури українців у цілому в тих районах Слобожанщини, які в 1923–1924 роках були забрані від України і прилучені до Росії. Там проживають компактним масивом українці, які суттєво асимілювалися. Спеціальне дослідження присвятила цим районам М. Воропай [13, с. 82–87]. Вона показала ступінь збереженості обрядовості українців і ті зміни, які сталися за недовгий час перебування у складі Росії. Авторка слушно навела цитату польського вченого, який про взаємини у культурі пограниччя двох народів зазначав: «Життя людини на пограниччі можна порівняти зі становищем дитини, яка мусить синтезувати риси обох батьків, що живуть то в зла-

годі між собою, то насилу погоджують різні характери, а іншим разом просто ненавидять одне одного» [16, с. 82]. Відомо також, що на побутовому рівні росіяни не відзначалися доброзичливістю до своїх сусідів, яких називали «хахлами». Очевидно, такі пограничні території, де українці проживають відірвано від українського етнічного масиву, потребують спеціальних досліджень.

Відомо, що в 1930-х роках, коли розпочався більшовицький експеримент з колективізації, денаціоналізації та вбивство селян України голодом, традиційна культура зазнала непоправних втрат і змін. Відбулася певна деформація культури не лише в матеріальному плані, а насамперед у духовному, ментальному. Зміни в традиційній культурі відбувалися з певними коливаннями протягом усього радянського періоду. З'явилися зовсім нові форми одруження. Це так звані вечірки, які завершувалися вечерею найближчих родичів, обрядовість тут зводилася до мінімуму. У 1930-х роках набула досить широкого поширення безобрядова форма одруження, яка мала назву «сходитися». Тобто молоді люди сходилися до співжиття без обрядів і без реєстрації шлюбу. Відбувалися деякі послаблення утисків народної культури в повоєнний час. Тоді почали практикувати вибірккові весілля для передовиків сільського господарства під назвою «комсомольські», але вони не прижилися і залишилися поодинокими «заходами». Однак уже наприкінці 1960-х років влада знову взялася за політику творення загальнорадянської спільноти й уніфікацію обрядовості. Спочатку при Верховній Раді (1964), а пізніше при Раді Міністрів УРСР (1979) була створена Комісія з впровадження радянських традицій, свят і обрядів. Почалося активне впровадження радянської символіки в офіційну церемонію реєстрації шлюбу, але поступово таке втручання поширилося й на проведення самого застілля.

Протягом усього радянського періоду з'являлися праці як із локальними описами проведення весілля, так і узагальнюючі, у яких учені торкалися проблеми розвитку обрядовості, зокрема, на Слобожанщині. Найбільш значущою працею в цій галузі є монографія молодої дослідниці Світлани Маховської під поетичною назвою «“Ой з-за гори старостоньки...”

Весільні традиції Слобожанщини кінця XIX – початку XXI ст.» [23]. Насамперед вона написана на основі значного польового матеріалу, зібраного авторкою впродовж багатьох років. С. Маховська у своїй роботі простежила динаміку змін традиційного весільного ритуалу Слобожанщини від кінця XIX ст. до 80-х років XX ст., порівняла весільні обряди в українських і російських поселеннях, а також висвітлила сучасні процеси трансформації у сімейних обрядах слобожан. Учена дійшла висновку, що «рівень домінування української складової в місцевій культурі, зокрема й у весільному обряді, значно вищий за загально уявний» [23, с. 9]. Цю думку підтверджують і фактичні матеріали з різних районів Слобожанщини.

Структура весільного обряду слобожан була загальноукраїнською і складалася умовно з трьох частин: *передвесільна*, *власне весільна* і *післявесільна*. До першої частини належали звичаї, пов'язані з домовленістю самих молодих та їхніх батьків про економічні та моральні чинники при проведенні весілля. Коли йдеться про дорадянський період, то, безумовно, батьки молодих дбали, домовляючись про шлюб, про майнову рівність. Звісно, завжди прагнули віддати дівчину в заможнішу сім'ю, а батьки парубка хотіли оженити сина на багатій нареченій. Проте загалом існувала така філософія: «Знайся віл з волом, а кінь з конем», – тобто наречені повинні бути в більш-менш рівних соціальних умовах, щоб не дорікали потім бідністю. У всіх регіонах України надзвичайно важливим компонентом посагу була земля. На Слобожанщині, де наприкінці XIX ст. йшла боротьба за укрупнення земельних наділів, здебільшого землею наділяли синів, а донькам давали в придане худобу, одяг, полотна тощо. Так, на Харківщині дівчина, яка мала близько дюжини сорочок, дві-три скатерки, від шести до дванадцяти вишитих і простих рушників, три-чотири сувої полотна, вовняну свитку, два кожухи (нагольний та покритий тканиною), куфайку зимову і літню, один-два корсети, дві-три хустки буденні й кілька шовкових, чотири рядна і стільки ж ковдр, одну-дві подушки, вважалася «справною», тому її охоче сватали [25, с. 8]. Уже в 1920-х роках посаг був дещо скромніший. Так, на Харківщині в с. Торговиця під час сва-

тання староста питав батька: «А що ви, свате, дасте своїй дочці?». Той відповідав: «Корову, кожух новий, чоботи, дві подушки, скриню» [4, арк. 15]. Трохи згодом, у 1930–1940-х роках, коли розпочалося будівництво «комуністичного раю», на сватанні, що як частина обряду все ж зберігалось, мало вели розмови про посаг, бо не було чого давати, багато було осиротілих парубків і дівчат, батьків яких або розкуркулили, або вони померли з голоду. Цей період відзначається страшним дефіцитом грошей, тканин, побутових товарів. На трудодні нічого не платили, одяг не було за що купляти, а придбане раніше виміняли на харчі, щоб не померти з голоду. Тому старожили часто згадували, що весілля не справляли, прийшов батько нареченого з хлібом, побалакали – та й пішла до нього. Цікаво, що попри неймовірні злидні, залишалася стійкою традиція домовлятися про шлюб обов'язково з хлібом, хоч би він був і позичений. Без хліба було неможливо вести мову про одруження. Щодо посагу, то до 1960–1970-х років скриня залишалася обов'язковим атрибутом. Часто в неї не було що покласти, то кидали туди якесь рядно, може, сорочку. Важливо було надбати якусь ковдру і простирадло, що мало узагальнену назву «постіль». Цей обов'язковий мінімум приданого був відображений навіть у частівках 1930-х років. Зокрема, як дівчина відмовляла хлопцеві:

Ой не сватай, гад патлатий,
Я нівеста не твоя.
Не готове одіяло,
Не вишита простиня [11].

Також інформанти, які одружувалися в цей період, згадували, що був брак взуття, тому часто на весілля молоді його позичали, так само сукню, жакет тощо. Інколи в одній сукні одружувалося декілька дівчат у селі. Уже під кінець 1950-х років з'явилася така розкіш, як штапель, який, виконавши заготівлю яєць і відстоявши чергу, можна було придбати на весілля. У 1960–1970-х роках почали давати в посаг дівчині шафу, яку називали «шифоньер», і часом ліжко та ковдру. Ще пізніше молодим на весілля найближчі родичі дарували сервізи, покривала, одяг, а дальні родичі – гроші, але незна-

чні суми. Згадували: «Кине там якийсь рубель, а троячку, то вже багато».

З кінця XIX ст. до середини XX ст. в Україні основною формою була мала сім'я, вона складалася з батьків, одруженого сина з невісткою та їхніх неодружених дітей. Специфіка звичаю на Слобожанщині, що сформувався під впливом двох факторів, соціального та етнічного, полягала в тому, що можна було зустріти і пережитки великої сім'ї, коли з батьками жили декілька одружених синів з невістками і дітьми. Сегментація родин, коли діти почали активно відокремлюватися від батьків, почалася зі зростанням міст ще в 1930–1940-х роках, але масового характеру набула в 1960–1970-х роках.

У народі шлюб молодих набрав юридичну силу після проведення низки весільних ритуалів. До передвесільного циклу належить ряд зустрічей майбутніх сватів, пов'язаних із досягненням згоди двох родин на шлюб молодих: *запити (вивідки)*, сватання, заручини, оглядини. У досліджуваному регіоні ці дії мали такі найпоширеніші назви: «могорич», «сватання», «розглядина» і «торочини».

На Слобожанщині найчастіше на першу домовленість про шлюб казали «сватання», але були й локальні назви, такі як «могорич», «договор», «змовини» та ін. На знак згоди на шлюб дівчина розрізала принесений старостами хліб навпіл або обмінювала його на інший. На другу частину сватання запрошували дружок дівчини і бояр, бо після отримання згоди від дівчини та її батьків на шлюб уже починали виконувати весільні пісні. Коли дівчата входили до хати, то починали співати:

Обмітайте двори,
Застилайте столи,
Кладіте ложечки,
Срібні блюдечки,
Золоті мисочки,
От ідуть дружечки! [24, с. 95].

Коли заходили хлопці, то дівчата продовжували співати:

Ламліте роженку,
Стеліть дороженьку,
Щоб м'яко ступати,
На двір танцювати,
З скрипками, цимбалами,
З хорошими боярами [24, с. 95].

Це вже символізувало згоду, тоді й починалася гостина та всілякі розмови про майбутнє весілля. Формою незгоди на запропоноване сватання було повернення старостам принесеного хліба або небажання дівчини розрізати його навпіл. Ця традиція тільки під час лихоліття дещо змінювалася, але залишалася сталою і в другій половині ХХ ст.

Формою закріплення домовленостей і обрядового їх схвалення були заручини, але їх активно практикували в дорадянський період, тобто до 1920-х років. На заручини запрошували більше гостей, дружок і бояр. Часто вечір на заручинах або оглядинах називався «вареники». Зокрема, у м. Вовчій Харківської округи в 1930 році записано обряд сватання. Після пов'язування рушників старостам і хустки молодому одружені родичі й свати обідали в молодій, а потім збиралися і йшли ще пригощатися до батьків молодого. Дружки в хаті молодій співали пісень про розставання з дівуванням і колективно ліпили вареники для всіх, а один великий – для наречених, який вони мали з'їсти удвох [5, арк. 30–31]. У низці сіл Харківщини дівчата варили вареники з сиром, вкладаючи в деякі для жарту борошно, насіння, сухий горох, перець, а потім пригощали ними бояр [18, с. 13].

На Харківщині в Куп'янській округі (с. Довгеньке) у 1928 році зафіксовано локальний варіант звичаю, за яким «вареники» у молодій варили в день розглядин господарства молодого. Поки старші пригощалися і знайомилися зі статками жениха, молодь у домі нареченої варила вареники і гуляла «розставання з молодістю» [7, арк. 75]. Власне вечерея молоді, яка символізувала перший етап розставання з молодечим життям ще в період сватання, мала назву «вареники», що саме і є локальною специфікою весілля слобожан.

На різноманітності локальної специфіки слобожанського підваріанта українського традиційного весілля (з переважанням елементів центрального варіанта) відбулося також зіткнення елементів весілля лівобережних районів, що проявилось не тільки в засобах вираження обряду, а й у термінології. Черезсмужно трапляються терміни: *сватання, змовини, могорич, договір, калач, лежень* тощо.

Триразові зустрічі сватів (під час традиційного сватання, оглядин та заручин)

у 1920–1930-х роках і пізніше зводилися частіше до однієї зустрічі, під час якої обмінювали хліб і давали як гарантію згоди рушники. Багато обрядодій відпадало, скорочувалося, але незмінно, як писав Г. Квітка-Основ'яненко, неначе закон, залишалися основні атрибути: хліб і його розрізування або виміна, рушники сватам і хустка молодому, яку дівчина пов'язувала йому під час сватання.

Обрядові формули промов старостів під час сватання (вони добре описані в Г. Квітці-Основ'яненка, Т. Шевченка, П. Чубинського, М. Сумцова) мали загальноукраїнський характер і у слобожан зберігалися досить довго. Це були переважно розмови про блукання князя на полюванні й пошуки сліду куниці. Обов'язковою складовою було запитання до дівчини про її згоду. Поступово сама промова скорочувалася, у часи лихоліття її виголошували рідко, але згодом через письмові джерела, хоч і з деякими змінами, її використання відновлювалося. Щоправда, не набуло масового характеру, це залежало від винахідливості свата. До зникнення або зменшення використання фольклорних формул під час сватання спричинила, звичайно, посиленість урбанізація в регіоні, активні міграційні процеси та жорстка асиміляція українців росіянами, які не мирилися з жодними проявами національних традицій. Інтенсивність асиміляційних процесів і радіус збереження українських звичаїв залежали також від відстані до великих міст, промислових об'єктів тощо.

Традиційне сватання мало ще й свої локальні риси в різних селах. Так, на Сумщині в 1930-х роках (с. Береза Глухівської округи) перше знайомство сватів звалось «могорич». Приходили старости з паляницею до молодій. Її батьки сиділи на ослоні, мати – з іконою, батько – з паляницею. Молода кланялася по три рази на всі чотири сторони, цілувала ікону, батьків у руки. Тоді мати молодій брала тарілку і клала на неї хустки. Молода підносила їх старостам, які забирали ті хустки і дякували за честь, а на тарілку клали гроші. Після цього вечеряли, співали і йшли до хати батьків молодого, а молодь залишалася гуляти вдома в нареченої. Уже під час *могоричу* молоді починали величати «княгиню» [6, арк. 48].

Варто мати на увазі, що традицій дотримувалися до початку колективізації та голодоморів. Після цього багато елементів весільного обряду було знівельовано.

Важливою складовою весілля була низка дій, які символізували відокремлення пари наречених від гурту несімейної молоді. На Слобожанщині прощання з дівуванням та парубкуванням відбувалося напередодні самого весілля і позначалося не лише приготуванням весільних молодіжних атрибутів (убирання гільця, приготування каші тощо), але й спільною вечерею молоді за столом, виконанням весільних пісень, часом обміном подарунками. Локальні назви так званого *дівич-вечора* в цьому регіоні були переважно такі: *вечорина*, *дружчини*, *подружбини*, *підвесілок*, *вечорниці*. Невипадково назва дозвілля молоді – «вечорниці» – переносилася на весільне дійство. У низці районів Чернігівщини та Сумщини дівич-вечір, що був для молодих заключним етапом дівування й парубкування, відбувався не в домі нареченої, а в тій хаті, де проводили досвітки й вечорниці. Ще у 20–30-х роках ХХ ст. траплялося, що в українських селах Слобожанщини обоє молодих разом із дружками і боярами вирушали на досвітки проводити *дівшник*. При цьому саджали *мати досвітчану* на покуті, готували страви, частувалися [14, с. 282]. На Харківщині дівич-вечір (*підвесілок*, *дружбини*) здебільшого починався в домі молодого, а закінчувався в хаті, де молодь гуляла вечорниці [19, с. 428]. Траплялося, що молода там варила кашу і розбивала горщик, частуючи кашею дружок, прощаючись із дівуванням. З молодечим безтурботним життям у домі батьків було нелегко розставатися. Тому, мабуть, і побутував звичай, що був поширений у деяких районах, коли в неділю вранці молода з дружками йшла на гостину до старшої дружки, а молодий – до старшого боярина [15, с. 151], що, очевидно, було заключною дією у відокремленні молодих від несімейної молоді.

Після того як молоді запросять гостей на весілля, починали прикрашати гільце. На Слобожанщині черезсмужно зустрічаються назви весільної сосонки або вишеньки *гільце* і *вільце*. Це тому, що заселення краю активно відбувалося як з Лівобережжя та Центру, так і з Поділля.

Кореспондент Л. Гайовий із с. Привілля на Донбасі (тодішня Ворошиловград-

щина) у 1939 році згадував: «В п'ятницю перед весіллям починали пекти такі вироби з кіста: “шишки”, “коровай”, “лежень”, “пугач” і лаштували “гільце”, цебто молодду сосенку, а за браком її вітвисту вишеньку, прикрашаючи її квітами, гарусом» [8, арк. 2]. Локальні відмінності були досить помітні. Так, у м. Вовчий ще в 1930 році «гільце прикрашали з вишневого дерева, на краях гілок прив'язували квіти, роблені з паперу, цукерки, щоб було квітуче, солодке життя молодим» [5, арк. 42]. Як бачимо, тут прослідковується осучаснена мотивація виконання звичаю прикрашання гільця. Натомість уже у Сватівському районі (тодішня Ворошиловградщина) гільце в молодого робили з гілочок, обліплених тістом, які запікали в печі. В окремих районах Харківщини гільце з обкручених тістом і запечених гілочок мало назву *дівування*, яке наречена ділила між подругами. І в молодого (Коломацький р-н на Харківщині) виготовляли такі ж гілочки, що звалися *парубоцтво*. Ця традиція у цілому досить поширена в регіоні, як і в сусідніх південно-степових районах.

У той час, коли вбирали гільце, заміжні жінки випікали весільні печива, головним серед яких був коровай. Як здебільшого наголошують респонденти, коровай на весілля печуть завжди. У деяких районах традиційно виконували ритуальні танці під час виготовлення короваю та підкидання діжі [21, с. 110]. Традиція переривалася під час Голодомору 1932–1933 років та в інші голодні роки, коли не було борошна для випікання обрядового хліба. На Слобожанщині випікали ще низку обов'язкових обрядових хлібів, що мали певні локальні відмінності. Окрім короваю, пекли *калач*, *лежень*, *плаксій*, *верч*, *дивень*, «старші» й «менші» *шишки*, яких напікали досить багато, *перепієць*, *голубці*, *сову*, *борону*, *пугач* та ін. Серед них найбільш збереженими і поширеними у різні періоди залишалися коровай і «шишки». У першій половині ХХ ст. певною мірою зберігалися і весільні пісні до випікання короваю та звичай носити діжу. Ще М. Сумцов писав, що мати молодого ходила до сусідів запрошувати на коровай. Коровайниці співали:

Марусина мати
По сусідоньках ходить,

Сусід своїх просить:
 Да сусідоньки мої,
 Прибудьте до мене,
 Та до моєї хати,
 Та до мого дитяти
 Коровай дбати.

Дослідник зазначив, що печуть коровай з учтою, пишно і велично, піднімають діжу до стелі, стукають по печі та ін. [24, с. 96].

Про загальноукраїнську єдність традиції свідчать і поширені на Слобожанщині пісні, які виконували коровайниці під час саджання виробів із тіста в піч, зокрема, «Піч наша регоче, короваю хоче, а припічок посміхається, короваю сподівається...», «Ой коровай, коровай, багато до тебе кошту треба...» [24, с. 97], що були добре знані й в інших регіонах України. Зрозуміло, що від 1980-х років, коли почали замовляти коровай у пекарнях, кафе, ресторанах, зникла і низка звичаїв, пов'язаних з його випіканням. Тепер виготовлення короваю в домашніх умовах трапляється дуже рідко, а принагідна обрядова поезія вийшла з ужитку і зберігається лише частково в пасивній пам'яті представників старшого покоління.

На Харківщині ще були поширені такі зібрання молоді перед весіллям, як *торочини* в домі молодої. Дівчата збиралися нібито торочити рушники на весілля, а насправді готували різні прикраси, букети з квітів для бояр, пригощалися. Інформатори це зібрання у с. Маленька Гороховатка Ізюмської округи в 1930-х роках описували так: «На торочини приносить молодий вінок для молодої на голову і серпанок або кісею» [1, арк. 16]. Ідеться про головний убір дівчини на весіллі й серпанок (намітку) для покривання голови молодої у зв'язку з переходом її до групи заміжніх жінок. У м. Вовчій Харківської округи вінок у суботу звивали дівчата в молодої під супровід пісень. Власне, певні незначні локальні відмінності спостерігалися на всій території Слобожанщини.

Важливим моментом було запрошення на весілля. Зазвичай молода ходила з друзками запрошувати свою рідню, а наречений з боярами – свою. При цьому майбутніх гостей обдаровували «шишкою». Майже на усій території Слобожанщини був звичай запрошувати на весілля і померлих, відвідуючи з «шишкою» кла-

довище, особливо якщо це був хтось із батьків молодих.

До 1970-х років саме весілля переважно відбувалося в неділю, але потім, коли запровадили два вихідних дні, поступово гуляння почали переносити на суботу і неділю, бо понеділок був робочим днем і на весіллі залишалися найближчі родичі.

У неділю батьки виряджали молодого за невісткою. Збирався так званий поїзд з непарною кількістю гостей, щоб парою для молодого стала його обраниця. Батьки благословляли його іконою і хлібом. Обсипали поїзд зерном, грішми і солодощами. При цьому (хутір Шелудьків Коломацького р-ну на Харківщині) співали:

Не сип, мати, вівсом,
 А сип, мати, долею,
 Долею щасливою,
 Кулинкою дружиною [3, арк. 34].

Біля двору молодої молодому перегорджували дорогу і просили *ворітну* (*поворітчину*), тобто викуп. В одних районах свати молодого презентували родичам дівчини хустки, «шишки», відрізи тканини, рушники, в інших – мати молодої виходила з хлібом і підситком (невеличке сито) з подарунками, які подавала кожному сватові з поїзда на палиці, а ті вже ними перев'язувалися. Відбувався своєрідний обмін подарунками між двома родинами. Символічний викуп молодої поширений на всій території України. Гостинці у традиційному обряді використовували досить скромні, часто це були обрядові печива. Дівчат, які оберігали молоду, пригощали горіхами, рідше цукерками. М. Сумцов наводив перелік витрат хлопця на весілля у XVIII і XIX ст., серед них вказував на таку витрату, як «дружкам на горіхи».

Сестра молодої вже в хаті під супровід пісень пришивала до головного убору жениха квітку і за це також отримувала викуп. На Харківщині при цьому виконували таку пісню:

Скаче, сестра, скаче,
 Чогось вона хоче,
 Хоче золотого,
 Від зятя молодого
 Від поїзда його [9, арк. 69].

Відомо, що до 1930-х років ця традиція зберігалася, але з настанням періоду колективізації, розкуркулення, Голодо-

мору й потім протягом періоду «заможного» та «квітучого» життя в колгоспах, коли замість зарплати колгоспники отримували палички на трудовні, традиція взаємних обдарувань занепала і почала частково відновлюватися лише наприкінці 1960-х років. Уже в 1970–1980-х роках ця жартівлива форма «продажу» нареченої набрала дещо іншого оформлення. Спочатку викуп хлібом чи калачем усе частіше заміняли цукерками, грішми й алкоголем. Хлопцям, які вимагали викуп за дівчину, платили горілкою і часом закускою. Ще пізніше до сценарію викупу долучили низку нетрадиційних елементів. Наприклад, наречений мав відгадати, де його суджена: зав'язавши молодому очі, дівчата вимагали, щоб він упізнав милу по губах, по руках тощо. Також пропонували низку загадок, словесних випробувань для пізнання нареченої. На початку XXI ст. у сільській та міській традиції жартівлива форма викупу є дуже поширеною.

На початку XX ст. після церемонії зустрічі молодого наречені відправлялися до церкви на вінчання. В окремих селах зберігалася традиція вінчатися напередодні весілля, щоб потім не переривати рух поїзда по колу. З настанням епохи воєнничого атеїзму і варварського нищення храмів у 1930–1940-х роках випало зі структури весілля і церковне вінчання. Особливо жорстка позиція щодо заборони вінчатися поширювалася на комсомольців. Порушення цієї заборони позначалося на кар'єрному зростанні молодих людей. Поступово вінчання заміняла урочиста реєстрація шлюбу у клубах та будинках культури, «кімнатах щастя», спеціально збудованих обрядових палацах, які були лише у великих містах.

Головною ж кульмінаційною дією був та залишається посад молодих і благословення їхнього шлюбу батьками й родиною. У традиційній культурі під час виконання цієї обрядової дії використовували низку сакральних речей. Це кожух чи полотно, яким застиляли посад, рушник чи хусточка, за допомогою яких молодих урочисто заводили за стіл тощо. У весільній обрядовій поезії підкреслено цей хвилюючий момент:

Ішла Марушечка на посад
Її батенько зустрічає,

З долею щасливою,
З доброю годиною [9, арк. 70].

Молода за традицією, що побутувала на Слобожанщині, сівши на посаді, схилляла голову на калач чи хліб і так сиділа, доки молодий не викупить місце біля неї. Сівши поруч, він мав підняти її голову та поцілувати. Були й незначні відмінності у звичаї. Згодом цей елемент традиції, схилання голови дівчиною, поступово нівелювався. Молоді разом заходили на посад і починалося благословення від батьків, вони також вітали дітей з одруженням. На стіл подавали традиційні національні страви: капусту, кашу, пироги з сиром і кисіль наостанку (бо «кисіль лепеха із-за столу випиха»). У весільних піснях Слобожанщини частіше, аніж у зразках інших регіонів, зустрічається звертання до батька. Під час посаду співали:

– Спасибі тобі, ти ж мій батеньку,
За твоє гуляннячко,
Що я в тебе гуляла,
Важкого діла не знала [9, арк. 74].

На весіллі відбувалися жартівливі пісенні перекори між друзками і боярами. Також друзки охороняли «колосівку» – пляшку горілки з трьома колосками жита, а бояри намагалися її викрасти. Деякі з цих пісень зберігалися досить довго і побутували ще в 1970–1980-х роках.

Наприкінці посаду відбувалося дійство, що фактично санкціонувало шлюб, – розподіл короваю між родиною і гостями та обдарування молодих. Подеколи під час посаду відбувався і взаємний обмін подарунками між двома родами. Так, на Сумщині поблизу Конотопа коровай передавали на віці з хлібною діжі на стіл старшому дружкові, а він, перев'язаний двома рушниками навхрест, брався до краяння [10, арк. 26]. Дружок брав коровай у руки і голосно вигукував: «Благословіть цей хліб, що був у коморі та став на престолі на родичів роздати». Співали при цьому чимало пісень, яких під кінець XX ст. збереглося зовсім мало. Проте ще в 1946 році записана пісня до розподілу короваю на Харківщині (с. Черкаський Бишкін Зміївського р-ну):

Ніхто не вгадає,
Хто наш коровай крає.
Золотий ніжик має,

Золоту тарілочку,
Та не жаль йому дати
Короваю країти [9, арк. 72–73].

Після розподілу короваю закінчувалася гостина, після чого молоду виряджали до дому молодого. Насамперед благословляли на нову життєву дорогу хлібом. Зокрема, на Сумщині брали хлібну діжу, ставили її біля порога, на діжу клали паляницю, дрібок солі й рушничок. Дружко брав молодих хусточкою за руки і обводив навколо діжі тричі, а свахи в цей час приспівували:

Викотили, викотили смоляню бочку,
Висватали, висватали в пана-свата
дочку [2, арк. 8].

Символіка хліба, який вручав молодому подружжю батько, виряджаючи доньку, коментується виразним традиційним побажанням: «Нате, діти, хліб-сінь, дбайте і майте, до цього хліба прибавляйте. Слухайте батька й матері і добрих людей; друг друга любіть і почитайте» [19, с. 228]. Батьки випроводжали молодих під супровід весільної пісні:

Марушку ненька родила,
Місяцем обгородила,
Сонечком підперезала,
До свекра випроводжала.
Свекор ворота відчинив,
А брат сестрицю випроводив.
Це тобі, сестрицю, дорога,
Ідь же ти до свекра здорова.
Ой будь здорова, як вода,
Ой будь багата, як земля,
Ой будь же красна, як весна
[9, арк. 75].

На Харківщині подекуди (очевидно, під впливом сусідніх російських сіл) траплялося, що після вінчання обід відбувався в домі жениха (маємо роздвоєння посаду), але завершувався все одно в домі нареченої.

Зустріч молоді невістки свекрами відбувалася за усіма традиціями, які описував ще на початку XIX ст. Г. Квітка-Основ'яненко. Молоді та весільні чини приїжджали з короваем, «шаблю», глечиком з житом. Подекуди молодій давали і живу курку, що було поширеним на всій території України. У багатьох районах

Слобожанщини перед домом молодого розпалювали вогнище, через яке переїжджали молоді на возі. Це трактується в наукових дослідженнях як очисне дійство після приходу чужої людини в оселю. Пізніше ще побутував звичай жениху переносити суджену на руках, щоб уберегтися від злих сил, які скрізь підстерігали молоду пошлюблену пару. Свекри зустрічали молодих також із хлібом-сіллю, сипали їм за комір жито, яке привозила молода, потім у хаті частувалися. У традиційному весіллі ця зустріч проходила під супровід пісень, особливо у значущих моментах. При зустрічі у свекрухи співали:

Мати невістки бажала,
Та в піч періжки сажала,
До купки, періжки, до купки,
Задля невістки-голубки [9, арк. 76].

По-різному відбувалося розбирання весільного головного убору молоді, скидання вінка і одягання намітки, а пізніше – хустки. Те, чим покривали голову пошлюбленій жінці, у деяких районах Харківщини звалось «кисея», очевидно, через вплив російської мови. Дві жінки з обох родин брали *кисею* і очіпок та, махаючи, покривали обох молодих. При цьому одна сваха була в картузі молодого, а друга – у хустці. За традицією дівчині одягали очіпок, а вона тричі знімала його і кидала до порога. Коли молода вже залишилася в очіпку, свахи знімали з себе хустку й картуз і притуляли голови подружжя одне до одного, у цей час у хаті співали:

Ой так нарядили,
Як самі схотіли.
З книша паляницю,
З дівки молодичю [5, арк. 39–40].

На Харківщині покрити хусткою молоді з чоловіком заводили у комору для першої шлюбної ночі. Цей еротичний момент мав неабияке значення для плідності всього рослинного і тваринного світу, тому проводжаючи в комору свахи співали:

Роди, Боже, жито,
Як очерет, велике,
На колос колосисте,
На зерно зернисте,
Щоб наша Марушка-пава
Навстоячки жала [9, арк. 76].

У деяких районах молоді першу шлюбну ніч проводили в сусідів чи родичів, що загалом характерно для південно-східних районів. Вранці староста ходив їх будити, тоді їх вели у клуню на тік, давали щип, а молоді мали ним тричі вдарити.

Ще на початку ХХ ст. на Слобожанщині відомі були випадки перевірки цнотливості нареченої – оглядали її сорочку після першої шлюбної ночі. Якщо весілля «гарне», прив'язували шматок червоної тканини до палиці й ішли через усе село до батьків молодої дякувати за дочку. Звісно, звичай цей поволі відходив і вже виконувався часом символічно. У 1950–1960-х роках ще могли ходити зі шматком кумачу навіть у тих випадках, коли знали про вагітність нареченої. У ХХІ ст. звичай уже перейшов у легенду. Варто підкреслити, що на всій території Слобожанщини стійко зберігалася структура українського весілля. Від росіян, які жили тут у значній меншості, були запозичені (далеко не повсюдно) окремі терміни (*шафер, дівичник, кисея, жених, невеста* та ін.). Росіяни запозичили чимало атрибутики з традиційного весілля українців – «шишки», «лежень», коровай, рушники, гільце та ін.

Ще одним структурним елементом весілля українців було і є рядження на другий день весілля. Цей колись магічний обряд був покликаний відвести всі біди від молодого подружжя, яке в період ініціацій надзвичайно вразливе, особливо, коли йдеться про продовження людського роду. Однак уже давно звичай втратив основну мотивацію і став розважальним дійством, що, на думку гостей, є найцікавішою частиною весілля. До нього належать традиційні переодягання у фальшивих молодих (як правило, представниками протилежної статі) та різних персонажів, перелік яких з часом змінювався: до традиційних «діда», «баби», «цигана» згодом долучилися «офіцери», «міліціонери», «лікарі» та ін. Ряджені відвідують весільних гостей і виманюють у них курку чи качку. Отриману птицю зносять до хати молодих і там продовжують святкування, обов'язково готуючи локшину (тепер вермішель) на бульйоні. Страва ця на весіллі характерна не лише для українців, але й, зокрема, словаків, угорців.

Ще один звичай, який також перейшов до розважальних, пов'язаний з низкою

дій з батьками молодих. Їх катають по селу, вимазують брудом, кидають у ставок чи річку, адже вони теж мають перехідний статус майбутніх бабусь та дідусів. У південно-східних районах загалом, а на Слобожанщині зокрема, звичаї «катання» батьків за винагороду, «молотіння» жита і «продаж» батьків досить добре збережені. Коли одружували наймолодшу доньку чи сина, то на ознаку, що в цьому домі вже весілля не має бути, гості забивали у хаті, часом у дворі, кілок або чіп. Ця група обрядодій поширена досить на Лівобережжі України. Названі явища належать до давніх обрядів переходу людини в інший статус.

Одним з традиційних елементів весілля слобожан був звичай, пов'язаний із символом плодючості й колообігу життя – зерном. На другий, а колись і на третій день весілля одружені гості (молодь уже не брала участі у весіллі) збиралися молотити жито. Робили це колись у хаті, а пізніше – у дворі. Переважно жінки молотили жито, а зерна ті потім сипали за комір батькам молодих. У радянську добу звичай довго тримався і з'явилися нові персонажі («комбайнер», «бригадир»). Дослідники зауважують: «Проте покоління ХХІ ст. вважає цей ритуал дещо застарілим» [23, с. 205]. Деінде продовжують традицію досі. Стійке її збереження, особливо в сільській місцевості, пов'язане не так з давніми віруваннями, як з нестачею розважальних заходів. Хоча часом її дотримуються, бо «так треба», «не ми це придумали». Лише зрідка батьки рішуче відмовляються від таких ексекцій, а здебільшого терплять і купання, і переодягання тощо.

Якщо вести мову про мотивацію будь-якого давнього ритуалу, то слід мати на увазі, що відбувалося напластування різностадіальних форм обряду протягом століть. Важливо, що дійства наприкінці весілля, пов'язані з купанням батьків та переодяганням їх у вбрання протилежної статі, яке купували весільні гості на зібрані кошти, найбільше зберігалися до середини ХХ ст. на усій території Лівобережжя, Півдня України, включно з південною частиною Прикарпаття. Цікаво, що ці обрядові дії ще досить розповсюджені й тепер, часто і в невеликих містах. Звісно, відзначення весілля у закладах громадського харчування дещо звужує

розважальні елементи сучасного обряду. Натомість не можна не побачити чимало запозичень з традицій інших народів, зокрема західних. Ідеться про букет нареченої та звичай кидати його поміж дівчат, перший танець молодих, ігрові сцени випробування умінь і спритності молодих, дружок та бояр, розрізання нареченими весільного торта й пригощання ним одне одного і ряд інших, переважно ігрових, моментів.

Структура традиційного весілля українців у повному вираженні зберігалася до 30-х років ХХ ст. Після почалася докорінна зміна, руйнація традиції, деформація

народної культури під дією історичних та соціальних чинників. Такі тенденції були характерні й для інших регіонів колишнього Радянського Союзу [17, с. 241–242].

Сучасне весілля, особливо у містах, значно відрізняється від давнього традиційного, але такі стійкі атрибути, як коровай, хліб, «шишки», рушники, звичай обсіпання молодих зерном, цукерками, грішми, викуп нареченої, усе ще є обов'язковими майже на кожному весіллі. Найбільшої втрати зазнала у побутуванні весільна обрядова пісня, яка ще зберігається в пасивній пам'яті старшого покоління.

Джерела та література

1. Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського (далі – АНФРФ ІМФЕ). Ф. 1. Од. зб. 826.
2. АНФРФ ІМФЕ. Ф. 1-3. Од. зб. 355.
3. АНФРФ ІМФЕ. Ф. 1-6. Од. зб. 668.
4. АНФРФ ІМФЕ. Ф. 1-7. Од. зб. 763.
5. АНФРФ ІМФЕ. Ф. 1-7. Од. зб. 805.
6. АНФРФ ІМФЕ. Ф. 1-7. Од. зб. 825.
7. АНФРФ ІМФЕ. Ф. 1-7. Од. зб. 827.
8. АНФРФ ІМФЕ. Ф. 8-4. Од. зб. 495.
9. АНФРФ ІМФЕ. Ф. 14-3. Од. зб. 491.
10. АНФРФ ІМФЕ. Ф. 14-3. Од. зб. 871.
11. Борисенко В. Усна народна творчість – важливе джерело вивчення побуту та населення Слобожанщини. *Народна творчість та етнологія*. 2017. № 1.
12. Вовк Хв. Студії з української етнографії та антропології. Київ : Мистецтво, 1995. 336 с. : іл.
13. Воропай М. Весільна обрядовість українців Воронежчини, Курщини та Білгородщини у другій половині ХХ століття. *Етнічна історія народів Європи*. Київ, 2008. № 24.
14. Горелов В. А. «Горюни». *Материалы и исследования по этнографии русского населения европейской части СССР*. Москва, 1960.
15. Данковская Р. С. Свадебные обряды у малороссов Грайворонского уезда в 1870 годах. *Этнографическое обозрение*. 1909. № 2/3.
16. Демський Д. Пограниччя як печворк. Рефлексії з Білорусі. *Народна творчість та етнологія*. *Etnologia polska – Польська етнологія*. Спецвипуск. 2007. № 1.
17. Жекулина В. И. Исторические изменения в свадебном обряде и поэзии (на материалах Новгородской области). *Обряды и обрядовый фольклор*. Москва : Наука, 1982.
18. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края / под ред. В. В. Иванова. Харьков : Издание Харьковского губернского Статистического Комитета, 1898. Т. 1.
19. Иванова А. В. Материалы для этнографического изучения Харьковской губернии: Слобода Кабанье. *Харьковский сборник*. 1893. Вып. 7.
20. Квітка-Основ'яненко Гр. Божі діти. *Твори : у 8 т*. Київ : Дніпро, 1969. Т. 3.
21. Малинка А. Обряды и песни Харьковской губернии Ахтырского уезда. *Этнографическое обозрение*. 1898. № 4.
22. Маслійчук В. Провінція на перехресті культур. Дослідження з історії Слобідської України XVII–XIX ст. Харків, 2008.
23. Маховська С. «Ой з-за гори старостоньки...» Весільні традиції Слобожанщини кінця XIX – початку ХХІ ст. Київ, 2014.
24. Сумцов М. Ф. Слобожани. Історико-етнографічна розвідка. Харків : Акта, 2002.
25. Шаровкин И. С. Юридические обычаи крестьян Печенежской волости Волчанского уезда Харьковской губернии. Харьков, 1896.

References

1. NAS of Ukraine's M. Rylskiy Institute of Art Studies, Folkloristics and Erthnology. Archival Scientific Funds of Manuscripts and Audio-Recordings (thereafter – NASU IASFE ASFMAR): f. 1, u.i. 826 [in Ukrainian].
2. NASU IASFE ASFMAR: f. 1-3, u.i. 355 [in Ukrainian].
3. NASU IASFE ASFMAR: f. 1-6, u.i. 668 [in Ukrainian].
4. NASU IASFE ASFMAR: f. 1-7, u.i. 763 [in Ukrainian].
5. NASU IASFE ASFMAR: f. 1-7, u.i. 805 [in Ukrainian].
6. NASU IASFE ASFMAR: f. 1-7, u.i. 825 [in Ukrainian].
7. NASU IASFE ASFMAR: f. 1-7, u.i. 827 [in Ukrainian].
8. NASU IASFE ASFMAR: f. 8-4, u.i. 495 [in Ukrainian].
9. NASU IASFE ASFMAR: f. 14-3, u.i. 491 [in Ukrainian].
10. NASU IASFE ASFMAR: f. 14-3, u.i. 871 [in Ukrainian].
11. BORYSENKO, Valentyna. Verbal Folk Art as an Important Source of Researching Familial and Domestic Mode of Life of the Slobozhanshchyna Populace. In: Hanna SKRYPNYK, ed.-in-chief, *Folk Art and Ethnology*. Kyiv: M. Rylskiy IASFE, 2017, no. 1, pp. 27–33 [in Ukrainian].
12. VOVK, Khvedir. *Studies on Ukrainian Ethnography and Anthropology*. Kyiv: Art, 1995, 336 pp., ill. [in Ukrainian].
13. VOROPAY, Maryna. Wedding Ceremonies of the Ukrainians in Voronezhchyna, Kurschchyna and Bilhorodshchyna in the Latter Part of the XXth Century. In: Viktor KOLESNYK (editorial board's head). *Ethnic History of European Nations: Collected Scientific Papers*. Taras Shevchenko Kyiv National University. Kyiv: Uniserv, 2008, iss. 24, pp. 82–87 [in Ukrainian].
14. GORELOV, V. *Goryuns*. In: Pavel KUSHNER, ed.-in-chief, *Materials and Studies on Ethnography of the Russian Population of the USSR's European Part*. Moscow: USSR Academy of Sciences' Publishing House, 1960, 316 pp. [in Russian].
15. DANKIVSKA, Rayisa. Wedding Ceremonies among the Lesser Russians of Hrayvoron District in the 1870s. In: Mykola YANCHUK, ed.-in-chief, *The Ethnographic Review*. An edition of Ethnographic Department of the Imperial Society of Devotees of Natural Sciences, Anthropology, and Ethnography at the University of Moscow. Moscow, 1909, no. 2–3 [in Russian].
16. DEMSKI, Dagnoslaw, Borderland as Patchwork. Reflections from Belarus. In: Hanna SKRYPNYK, ed.-in-chief, *Folk Art and ethnography. Etnologia polska – Polish Ethnology: A Special Issue*. Kyiv: M. Rylskiy IASFE, 2007, no. 1 [in Ukrainian].
17. ZHEKULINA, Valentina. Historical Changes in Nuptial Rites and Poetry (Based on Materials from Novgorod Region). In: Vera SOKOLOVA, ed.-in-chief, *Rites and Ritual Folklore*. Nicholas Miklouho-Maclay Institute of Ethnography, USSR Academy of Sciences. Moscow: Science, 1982, pp. 237–253 [in Russian].
18. IVANOV, V., ed., *Activities and Creation of Peasants of the Kharkov Governorate. Essays on the Ethnography of the Region*. Published by the Kharkov Governorate's Statistical Committee. Kharkov: Governorate's Government Printing House, 1898, vol. 1, 1013 pp. [in Russian].
19. IVANOVA, A, P. MALORUSOV. Materials for Ethnographic Study of the Kharkov Governorate: A Sloboda of Kabanne. In: *The Kharkov Collection. A Literary and Scientific Supplement to the «Kharkov Calendar» over 1893*. Kharkov: Printing House of the Provincial Government, 1893, iss. 7, pp. 413–460 [in Russian].
20. KVITKA-OSNOVYANENKO, Hryhoriy. Children of God. In: Hryhoriy KVITKA-OSNOVYANENKO. *The Complete Set of Works in Eight Volumes*. Kyiv: Dnipro Publishing House, 1969, vol. 3 [in Ukrainian].
21. MALYNKA, Oleksandr. Rites and Songs of Okhtyrka District (Kharkiv Governorate). In: Mykola YANCHUK, ed.-in-chief, *The Ethnographic Review*. An edition of Ethnographic Department of the Imperial Society of Devotees of Natural Sciences, Anthropology, and Ethnography at the University of Moscow. Moscow, 1898, no. 4 [in Russian].
22. MASLIYCHUK, Volodymyr. *A Province at the Crossroads of Cultures. Studies on the History of Sloboda Ukraine in the XVIIth to XIXth Centuries*. Kharkiv: Kharkiv Private Museum of Urban Estates, 2007, 400 pp. [in Ukrainian].
23. MAKHOVSKA, Svitlana. «Oh, From Behind a Mountain, the Matchmakers Are Going...» *Nuptial Traditions of Slobozhanshchyna of the Late XIXth through to the Early XXIst Century*. Kyiv: M. Rylskiy IASFE, 2014, 312 pp., ill. [in Ukrainian].
24. SUMTISOV, Mykola. *Slobozhahshchynyna Residents. A Historical and Ethnographic Study*. Text preparation and linguistic editing – Leonid USHKALOV, prefaced, annotated and postface-authored by Volodymyr FRADKIN. Kharkiv: Kharkiv Acta, 2002, 282 pp. [in Ukrainian].

25. SHAROVKIN, I. (compiler). *Legal Customs of Peasants of Pechenihy Volost (Vovchansk District of the Kharkov Governorate)*. Published by the Kharkov Governorate's Statistical Committee. Kharkov: Governorate's Government Printing House, 1896, 38 pp. [in Russian].

SUMMARY

The article is dedicated to an important family event concerning to a new family creation aimed at the human kin continuation. The investigation assures, that Ukrainian traditional wedding is characterized by the permanent structure and all-Ukrainian features all over the ethnic territory. At the same time certain local peculiarities have been formed in the connection with various stages of the colonization, composite borderline and disseminations of the other ethnoses elements. The main interborrowings have happened at the borders, where Ukrainian villages and compound with Russian population are situated. It is shown in the article, that traditional rituals have kept mainly unchangeable till the 1920s. It has been important to follow them for the tradition. It has been unwritten law, honoured by the relatives. However, in the 1930s the family ceremonies structure has been distorted with the violent methods of the Soviet authority strengthening. The rite has sustained considerable changes. In the middle of the XX century a certain stabilization in the mode of life has happened and separate elements of the ceremonial significance are revived. It is especially conspicuous during the ritual bread baking. It is presented to the relatives, used to bless a newly married couple, change among the matchmakers. The ritual actions, connected with matchmaking and engagement have been shortened in time a little. Often they have been united. The rites of the bride and fiancé separation from the youth without a family have existed. They have kept specific folk symbolism and denoted farewell with been a maid and youth. Still in the 1960s–1970s the traditions of the bride transportation to the husband house have been preserved. Various purifying ceremonies, including the conveyance through the fire, the mother-in-law reception of the daughter-in-law in the own house and others, have been executed here. Wedding ritual has been shifted in time in the connection with two free days and now the first wedding day is on Saturday, but not Sunday as earlier. The church marriage ceremony has almost disappeared in the Soviet times. It has not been followed. Gradually marriage ceremony becomes a structural part of wedding itself in city and village in the times of independent Ukraine. Separate elements of traditional rural culture have gained enlargement in the city. In particular, these are wedding ranks cording with embroidered rushnyky, a newly married couple strewing with grain, redemption jokes when a bridegroom comes and others. A ritual song has suffered the most significant harm. It has remained partly only in the memory of the older generation.

Keywords: Slobozhanshchyna, Ukrainians, customs, rituals, wedding, games, bridecake.